

Marianna Greta¹, Ewa Tomczak-Woźniak²
Politechnika Łódzka

Przyszłe członkostwo Albanii w Unii Europejskiej w kontekście roli rolnictwa we wzroście zrównoważonym

Future membership of Albania in the European Union in the context of the role of the farming in sustainable growth

Synopsis: Opracowanie dotyczy analizy możliwości rozwojowych rolnictwa albańskiego w kontekście wzrostu zrównoważonego. Rolnictwo to charakteryzujące się swoistym zacofaniem w stosunku do krajów Unii Europejskiej, jest jednocześnie wysoko ekologiczne, naturalne i dysponujące ogromnym potencjałem. Z tego też względu w opracowaniu podjęto próbę analizy sytuacji sektora rolnego Albanii. W tym celu wykorzystano materiały źródłowe (analizy, raporty), a także przeprowadzono badania własne nt. poziomu konkurencyjności albańskiego sektora rolnego oraz identyfikacji potencjalnych zagrożeń dla rolnictwa w Albanii. Wyniki badań upoważniają do uogólnienia, iż specyficzna słabość rolnictwa Albanii, odpowiednio asekurowanego okresami przejściowymi, może przyczynić się do jej spektakularnego sukcesu, konkurując wysokiej jakości produktami ekologicznymi.

Słowa kluczowe: rolnictwo, Albania, produkcja organiczna

Abstract: The study is regarding the analysis of the development potential of the Albanian farming in the context of the sustainable growth. Farming being characteristic of it with specific backwardness towards countries of the European Union, is simultaneously high ecological, natural and having an enormous potential at its disposal. Therefore in the study was an attempt to analyse the situation of the agriculture sector in Albania. For that purpose documented sources were used (analyses, reports), and own study were also conducted research to the subject of the level of the competitiveness of the Albanian agriculture sector and the identification of potential threats for the farming in Albania. Findings authorise to generalize, that peculiar weakness of Albanian farming, appropriately protected with interlude periods, can contribute to its spectacular success, competing with high quality environmentally friendly products.

Key words: farming, Albania, organic production

Wstęp

Albania to niewielkie państwo leżące na półwyspie bałkańskim o burzliwej historii, która miała kluczowe znaczenie dla rozwoju kraju, zarówno w kontekście społeczno – kulturowym, jak i gospodarczym. Z racji wielkich ambicji tego państwa co do przynależności do europejskiego ugrupowania integracyjnego, jakim jest Unia Europejska (UE), gospodarka Albanii od ponad dwudziestu lat przeżywa gruntowne przemiany. Co prawda, na dzień dzisiejszy panuje przekonanie, iż w najbliższym czasie członkostwo tego kraju w UE nie jest realne, niemniej jednak aktywne działania władz albańskich sugerują

¹ dr hab. prof. PŁ, e-mail: marianna.greta@p.lodz.pl

² dr, e-mail: ewa.tomczak@p.lodz.pl

pełną gotowość i chęci akcesyjne. W związku z powyższym, bieżąca analiza oraz monitoring sytuacji gospodarczej i potencjału tego kraju są zdaniem autorów potrzebne.

Historycznie, podstawowym sektorem gospodarki tegoż kraju jest rolnictwo, wyróżniające się szczególnie wysokim poziomem naturalności i dominacją produktów organicznych. Interesującym jest fakt, iż pomimo głębokich przemian kulturowo-gospodarczych, otwarcia się na świat i zasysania „zachodnich” przyzwyczajzeń, gustów i know-how, rolnictwo albańskie nadal pozostaje jednym z najbardziej ekologicznych w skali europejskiej.

Celem opracowania jest wykazanie, iż trudno dostępne i zacofane cywilizacyjnie wiejskie obszary w Albanii są terenami najbardziej sprzyjającymi dla rozwoju zrównoważonego rolnictwa w skali europejskiej, dzięki czemu już wkrótce będzie mogło z powodzeniem konkurować na rynku UE.

Albania jako kraj partnerski dla Unii Europejskiej – „krótka sylwetka”

Niniejszy punkt stanowi swoisty przedsiomek dla dalszych rozważań na temat sytuacji oraz przyszłości albańskiego sektora rolnego. „Krótka sylwetka” Albanii zawiera wyjściowe dane niezbędne by zrozumieć jak głębokie reformy przeżywa gospodarka albańska, i jak daleko idące zmiany należy przeprowadzić jeszcze w sektorze rolnym tego państwa. Niemal 50. lat ustroju komunistycznego odcisnęło piętno na Albanii. Ten unikatowy spadek nadal kształtuje sposób myślenia zarówno farmerów, jak i konsumentów, dlatego tak istotne jest zrozumienie przeszłości kraju dla sformułowania przyszłych trendów rozwojowych rolnictwa w Albanii.

Podczas II Wojny Światowej Albania znajdowała się pod okupacją hitlerowską. Jednak zaraz po wojnie w 1944 roku ogłoszona została republika ludowa. Wówczas to w kraju przeprowadzono reformę przemysłu oraz reformę rolną. W 1949 r. Albania stała się członkiem Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, zaś w 1955 roku przystąpiła do Organizacji Narodów Zjednoczonych, a w rok później do Układu Warszawskiego.³ Wkrótce jednak pogorszyły się relacje Albanii z ZSRR oraz innymi krajami komunistycznymi, co poskutkowało całkowitym zerwaniem stosunków pomiędzy nimi w roku 1961.⁴

Fakt ten nie pozostał bez wpływu na ekonomiczną sytuację Albanii. Wystąpienie w 1962 r. Albanii z Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, znacznie obniżyło pozycję gospodarczą tegoż kraju. Pogłębiające się kryzysy gospodarcze i polityczne spowodowały w 1968 roku wystąpienie Albanii z Układu Warszawskiego. W efekcie w końcu lat 70. ubiegłego wieku, Albania pogrążyła się w całkowitej izolacji.⁵

Proces transformacji w kierunku gospodarki rynkowej rozpoczął się w Albanii w roku 1991. Pierwsze lata tegoż procesu cechowały się swoistym chaosem, co w efekcie przyczyniło się do dramatycznych zmian gospodarczych. Już w rok po wejściu na drogę

³ T. Czekalski, „Albania. Historia państw świata”, Seria: Historia państw świata w XX wieku, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2003, s. 6-12.

⁴ T. Czekalski, J. Hauziński, J. Leśny, „Historia Albanii”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2009, s. 257-261.

⁵ W. Dziak, „Albania między Belgradem, Moskwą i Pekinem”, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1991, s. 18 i dalsze, oraz T. Czekalski, J. Hauziński, J. Leśny, „Historia Albanii”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2009, s. 262-267.

transformacji gospodarczej produkcja Albanii spadła do połowy poziomu z roku 1989, inflacja była trzycyfrowa, a ludność albańska miała utrudniony dostęp do żywności. Jednak już w połowie lat 90. wzrost gospodarczy był powyżej 10% a inflacja spadła. Makroekonomiczna stabilizacja odzwierciedlała się w szerokim demontażu kontroli, wstępnej prywatyzacji w rolnictwie, handlu detalicznym oraz powstawaniu małych i średnich przedsiębiorstw.⁶ Proces ten jednak nie był równomierny dla wszystkich sektorów. Co więcej, w kolejnych latach gospodarka ta musiała uporać się z kolejnymi ciężkimi kryzysami gospodarczymi i politycznymi.

W listopadzie 1998 r. w ogólnonarodowym referendum Albańczycy przyjęli nową konstytucję. Albańska demokracja jest obecnie w trakcie rozwoju, ku faktycznym cechom ustroju państwa demokratycznego. Dzieje się tak dlatego, że ustalenia konstytucyjne nie zawsze zgadzają się z realnie istniejącymi stosunkami i zależnościami politycznymi.

Na przełomie XX i XXI wieku Albania została uznana za jeden z najbardziej nieatrakcyjnych gospodarczo krajów Europy dla zagranicznych inwestorów, z racji braku regulacji w prawie krajowym dotyczących własności prywatnej oraz beznadziejnego stanu krajowej infrastruktury. W związku z tym na początku XXI wieku Albania otrzymała międzynarodową pomoc na rzecz odbudowania infrastruktury. Znaczenie strategiczne tego kraju wzrosło, gdy w 1999 roku „posłużył” on jako jedna z najważniejszych baz NATO podczas operacji w Kosowie.⁷

Dopiero XXI wiek przyniósł Albanii możliwości zerwania z polityką izolacjonizmu⁸ od świata, a ponieważ wjazd do tego kraju przez lata był niezwykle utrudniony, bardzo niewielu podróżników, polityków czy inwestorów obierało ten kierunek. Dlatego też tak niewielka jest świadomość i wiedza o niezwykle, naturalnym zróżnicowaniu albańskiej oferty, stanowiącej potencjalną, istotną konkurencję dla sektora rolnego państw UE.

Rolnictwo – wizytówką i identyfikatorem Albanii w Unii Europejskiej

W niniejszym punkcie opracowania podjęto próbę wyjaśnienia konieczności utrzymania stosunkowo wysokiego poziomu zatrudnienia wymuszonego specyficznymi warunkami funkcjonowania rolnictwa w Albanii, a także przeanalizowania celowości i wyników działań podjętych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, zgodnie z unijnymi dyrektywami w myśl zasady wzrostu zrównoważonego.

Podstawowe informacje dotyczące albańskiego sektora rolnego zawarto w tabeli 1. Połowa ludności tego państwa zamieszkuje obszary wiejskie, a niemal 60% zatrudnionych w tym kraju pracuje w sektorze rolnym, co przy zestawieniu z jedynie 21% wkładu do krajowego produktu brutto, świadczy o niskiej produktywności tegoż sektora. W tym miejscu można byłoby się pokusić o stwierdzenie, iż w takim razie należałoby część zasobów pracy przesunąć do sektorów bardziej efektywnych. Paradoksalnie jednak specyfika tego rolnictwa i chęć zachowania jego największego atutu, a mianowicie naturalności i ekologii, wymusza stan wysokiej pracochłonności sektora. Z jednej strony

⁶ T. Czekalski, J. Hauziński, J. Leśny, „Historia Albanii”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2009, s. 275-287.

⁷ P. Kola, „The Search for Greater Albania”, C. Hurst & Co. Publishers, London 2003, s. 355-367.

⁸ A. Balcer, „Bałkany Zachodnie, a integracja europejska. Perspektywy i implikacje”, Urząd komitetu integracji Europejskiej, Warszawa 2008, s. 58 i dalsze.

jest to wynik szczególnych warunków o charakterze naturalnym i technicznym, takich jak fakt, iż ponad połowa upraw i hodowli ma miejsce w terenach trudnodostępnych, czy też wielkie rozdrobnienie agrarne, które nie daje ekonomicznych podstaw do podejmowania dużych inwestycji w maszyny. Z drugiej strony pamiętać należy o niezwykle istotnych uwarunkowaniach kulturowo-społecznych, takich jak: bieda, zacofanie, analfabetyzm, wszechobecna korupcja czy niski poziom przedsiębiorczości ludności wiejskiej.

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki ekonomiczne sektora rolnego w Albanii w 2010 r.

Table 1. The basic economic indicators of the agricultural sector in Albania, 2010

Powierzchnia kraju	28 748 km ²
Populacja	3 195 000
Ludność wiejska	51 %
Średnia wielkość gospodarstwa rolnego	1,2 ha
Zatrudnienie w rolnictwie	58 %
Wkład rolnictwa w PKB kraju	21 %
Średni roczny przyrost produkcji w rolnictwie	>3 %

Źródło: T. Bernet, I. S. Kazazi, „Organic Agriculture in Albania. Sector Study 2011”, Swiss Coordination Office in Albania (SCO-A), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) & Ministry of Agriculture, Food and Consumer Production of Albania (MoAFCP), Tirana, Albania 2012, s. 7.

Trudne uwarunkowania funkcjonowania rolnictwa albańskiego należałoby jednak traktować, jako niepowtarzalną w skali europejskiej przewagę.⁹ W kręgach naukowców i ekspertów albańskich uważa się nawet, iż klimat, ukształtowanie terenu, doskonała jakość gleb, naturalność produkcji i tania siła robocza, czynią albańskie obszary wiejskie najbardziej sprzyjającymi dla rozwoju zrównoważonego rolnictwa w skali europejskiej.¹⁰ Ponadto, rozdrobnienie agrarne generujące małą skalę produkcji, przyczynia się w efekcie do wysokiej jakości warzyw i owoców.

Sektor rolny albańskiej gospodarki, który jest źródłem utrzymania większości populacji tak, jak i cała gospodarka, przeszedł od roku 1991 gruntowne reformy. W początkowej fazie transformacji, rolnictwo albańskie przeżywało nieoczekiwanie wysoki wzrost, jednakże po kilku latach odnotowano stosunkowo powolny rozwój tego sektora. Istotny postęp obejmował wówczas m.in. reformę rolną, prywatyzację dawnych rolniczych spółdzielni produkcyjnych i przedsiębiorstw agro-przetwórczych. W efekcie tego procesu wzrosło zainteresowanie i uczestnictwo sektora prywatnego w produkcji, przetwarzaniu, marketingu oraz handlu towarami z sektora produkcji pierwotnej.

W ciągu kilku lat od roku 1991, setki tysięcy albańskich mieszkańców nagle stało się właścicielami ziemskimi. Dla nich ta niewielka własność (zazwyczaj mniej niż 1 ha) była niezwykle cenna, gdyż posiadanie ziemi symbolizuje w Albanii wolność i niepodległość. Ponieważ były to czasy niepewne gospodarczo i politycznie, rolnictwo stało się dla ludności albańskiej filarem przetrwania w trudnych czasach. Z racji wadliwego

⁹ W. R. Sutton, J. P. Srivastava, J. E. Neumann, K. M. Strzpek, P. Droogers, „Reducing the Vulnerability of Albanian’s Agricultural Systems of Climate Change. Impact Assessment and Adaptation Options”, The World Bank Study, Washington D.C., 2013, s. 89 i dalsze.

¹⁰ T. Bernet, I. S. Kazazi, „Organic Agriculture in Albania. Sector Study 2011”, Swiss Coordination Office in Albania (SCO-A), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) & Ministry of Agriculture, Food and Consumer Production of Albania (MoAFCP), Tirana, Albania 2012, s. 7

funkcjonowania struktur rynkowych niemal cała produkcja była wówczas konsumowana. Z wyjątkiem niewielkiej ilości farm na wybrzeżu, produkcja sektora rolnego, pod koniec lat 90. była niezwykle zróżnicowana i niemal całkowicie organiczna. Pod koniec dekady, sektor rolny zatrudniał ponad 70% populacji Albanii, a każda rodzina z terenów miejskich miała silne powiązania z członkami rodziny z terenów wiejskich, w ten sposób gwarantując sobie dostęp do żywności.

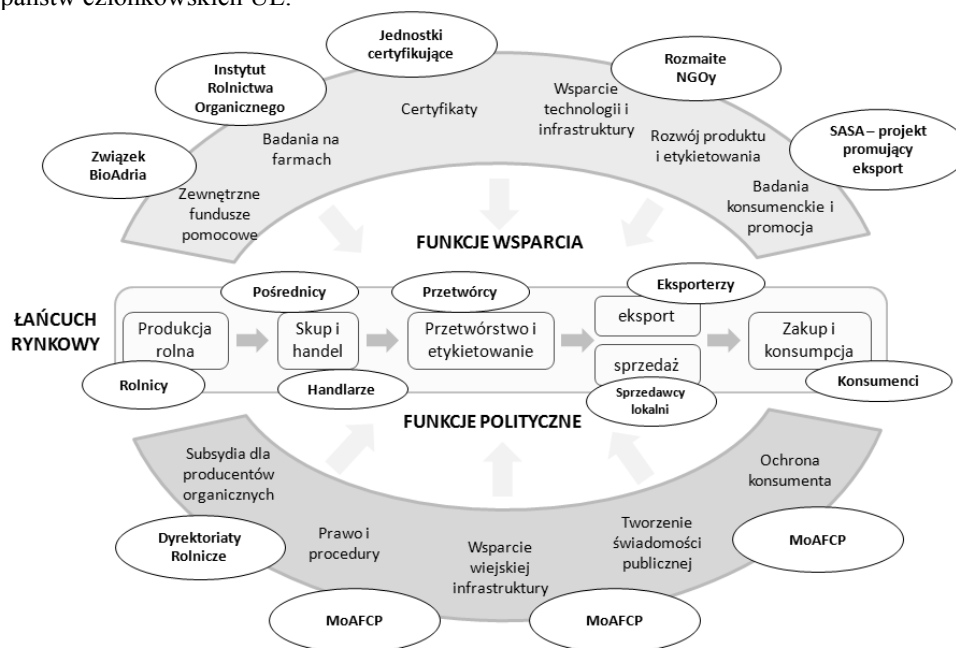
Na tle przemian tamtych lat, waga rolnictwa albańskiego wzrosła z racji pojemności absorpcyjnej wstrząsów gospodarczych oraz pełnienia funkcji swoistej siatki asekuracyjnej dla dochodu narodowego i bezrobocia. Rolnictwo zostało wówczas uznane za kluczowy sektor stymulujący rozwój i wzrost gospodarczy w Albanii z dwóch powodów. Po pierwsze, wzrost produktywności rolnictwa mógł wytworzyć istotny wkład w rozwój obszarów wiejskich. Po drugie zaś, sektor rolny zatrudniający niemal 70% populacji kraju, miał stać się filarem i punktem startu dla rozwoju przedsiębiorczości. Z uwagi na powyższe, nie tylko albański rząd, ale i zagraniczni inwestorzy i dawcy pomocy (bogate państwa europejskie) traktowali ten sektor, jako priorytetowy w planach rozwoju.

Przełomowym momentem w rozwoju rolnictwa albańskiego było założenie w 1997 roku przez grupę intelektualistów Związku Rolnictwa Organicznego (ang. *the Organic Agriculture Association* – OAA), celującego w promowanie organicznych produktów albańskich. Na ich działalności miały skorzystać niemal wszystkie gospodarstwa, ówczesne uprawy bowiem nieskażone były żadnymi nawozami czy odżywkami, z dwóch powodów: były one trudno niedostępne i stanowiły zbyt drogie dla ubogich rolników. OAA postanowiło zatem przeobrazić swoiste „zacofanie” sektora rolnego w niespotykaną w państwach UE przewagę konkurencyjną.

Zaobserwowano jednakże dwoistość efektów działalności tej organizacji, dając tym samym pewien pogląd na głębokie zróżnicowanie popytu wewnętrznego i zewnętrznego na produkty organiczne. Promocja produktów organicznych skierowanych na eksport niewątpliwie odniosła sukces przyczyniając się do popularyzacji albańskich produktów (m.in. organicznej oliwy z oliwek, medycznych i kosmetycznych roślin i ziół, suszonych grzybów i miodu), co potwierdziło potencjał tego sektora w produkcji wysoko jakościowych produktów organicznych. Wkrótce, bo już w połowie pierwszego dziesięciolecia XXI wieku, pierwsze międzynarodowe jednostki certyfikujące zaczęły przyznawać certyfikaty produktom organicznym z Albanii. Przyspieszyło to obrady rządowe nad nowym sektorem, przyjmując w efekcie nową ustawę regulującą „produkcję, przetwarzanie, certyfikację i marketing produktów organicznych” opartą na unijnej regulacji 2091/92 oraz standardach Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego (ang. *International Federation of Organic Agriculture Movement* IFOAM). Na tym jednak zakończyły się szybkie sukcesy w dziedzinie produkcji organicznej, okazało się bowiem, iż rynek wewnętrzny szczególnie z przyczyn społecznych (słaba edukacja, bieda) nie jest ani gotowy, ani chętny do czynnego uczestniczenia w procesie popularyzacji oficjalnej produkcji organicznej. Z jednej strony przyjęte regulacje narzucały na zainteresowanych tym kierunkiem rolników konieczność zdobycia certyfikatu. Z racji naturalności upraw zazwyczaj nie stanowiło to większego problemu, ale wiązało się z wieloma obowiązkami finansowymi i prawno-administracyjnymi, które skutecznie odstraszyły dużą część rolników. Z drugiej strony, niska wartość popytu wewnętrznego nie stanowiła odpowiednio silnego stymulatora wzrostu produkcji. Jak wykazały badania, dla klientów oznakowane towary organiczne nie odróżniały się niczym od innych warzyw czy owoców

wystawionych na straganach ulicznych. Konsumentci nie widzieli zatem potrzeby kupowania droższych produktów jedynie z powodu potwierdzonego pochodzenia.¹¹

Kolejnym krokiem analizy potencjału rolnictwa albańskiego w kontekście realizacji założeń wzrostu zrównoważonego, będzie prezentacja podmiotów mających wpływ na funkcjonowanie organicznej produkcji rolnej. Rysunek 1. prezentuje, iż generalnie zacofane rolnictwo albańskie, jest jednak stosunkowo dobrze zorganizowane. I jeśli tylko zaplanowane działania i programy będą się w praktyce uzupełniać się i wzajemnie wzmocniać, rolnictwo to może stać się realnym i silnym konkurentem dla sektorów rolnych państw członkowskich UE.



Rys. 1. Struktura podmiotów zaangażowanych w albański sektor rolny

Fig. 1. The structure of the entities involved in the Albanian agricultural sector

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. Bernet, I. S. Kazazi, „Organic Agriculture in Albania. Sector Study 2011”, Swiss Coordination Office in Albania (SCO-A), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) & Ministry of Agriculture, Food and Consumer Protection of Albania (MoAFCP), Tirana, Albania 2012, s. 17.

Podsumowując powyższe rozważania, należy jednak stwierdzić, iż obecnie, pomimo dotychczasowych działań rządowych wspartych projektami realizowanymi przez organizacje i związki pozarządowe, rolnictwo albańskie nadal nie jest odpowiednio zintegrowane z regionalnymi i międzynarodowymi gospodarkami. Integracja ta trwa i przebiega w dwóch wymiarach: zewnętrznym i wewnętrznym. Wymiar zewnętrzny implikuje otwarty reżim handlowy oraz zachęcanie zagranicznych podmiotów do inwestycji w rolnictwo, agro-przetwórstwo i rozwój obszarów wiejskich (m.in. turystykę

¹¹ T. Bernet, I. S. Kazazi, „Organic Agriculture in Albania...”, op.cit. s. 12

i agroturystykę), zagraniczni inwestorzy dają bowiem Albanii dostęp do nowych technologii oraz zagranicznych rynków zbytu, co bez zewnętrznego wsparcia nie byłoby możliwe. Wewnętrzny wymiar integracji obszarów wiejskich odnosi się przede wszystkim do stworzenia odpowiednich połączeń komunikacyjnych (miasto-wieś), podniesienia poziomu edukacji na obszarach wiejskich, a także zwiększenia dostępności tych obszarów do służby zdrowia.

Integracja Albańskiej gospodarki, w tym przede wszystkim rolnictwa, wymaga pewnych wysiłków administracyjno-rządowych m.in. stworzenia stabilnych struktur funkcjonowania administracji i zasad pobudzania sektora; wsparcie produktywności sektora rolnego; rozwój instytucjonalny; rozwój obszarów wiejskich czy zarządzanie surowcami naturalnymi.¹² Powodzenie podjętych wysiłków uzależnione jest zarówno od koordynacji działań instytucji publicznych i Ministerstwa Rolnictwa, Żywności i Ochrony Konsumenta, jak i inicjatywami i aktywnością sektora prywatnego. Uważa się, iż skupiając działania na wymienionych powyżej obszarach, rząd mógłby skutecznie wspierać rozwój sektora rolnego stwarzając warunki przyjazne prywatnej przedsiębiorczości.

Albańskie rolnictwo wobec UE w opinii albańskich rolników – prezentacja wyników badań

Niniejszy podpunkt stanowi prezentację wyników badań przeprowadzonych podczas wyjazdu studyjnego do Albanii, we wrześniu 2013 roku na próbie 30 losowo dobranych rolników albańskich. Zakres przestrzenny badań obejmował okręgi: Vlore, Durres, Korce, Shkoder i Gjirokaster. Zakres przedmiotowy badań obejmował kwestie poziomu wiedzy na temat integracji w Europie w odniesieniu do rolnictwa, a także ocenę poziomu konkurencyjności albańskiego sektora rolnego oraz identyfikację potencjalnych zagrożeń dla rolnictwa w Albanii z punktu widzenia samego rolnika.

Badaniu poddano 30 rolników, z czego ośmiu w wieku do lat 30, siedemnastu w wieku od 31 do 40 lat, czterech w wieku od 41 do 50 lat i jednego rolnika powyżej 51 lat. Najchętniej odpowiedzi udzielali rolnicy młodzi (do 40 roku życia). Jednocześnie badacze dowiedzieli się, iż w przypadku tego kraju czynnik demograficzny działa na korzyść, bo rzeczywiście coraz więcej młodych ludzi przejmuje gospodarstwa. Młoda kadra zaś, w wyniku przeprowadzanych reform, jest lepiej przygotowana do prowadzenia działalności produkcyjnej, bardziej otwarta na nowości i wyzwania. Co więcej z powodu charakterystycznej dla tego wieku ciekawości i skłonności do ryzyka, można się spodziewać wzrostu zainteresowania nowymi trendami produkcyjnymi i chętniej ich implementacji na grunt własnych gospodarstw.

Wszystkie przebadane gospodarstwa liczyły nie więcej niż 2 ha powierzchni, co potwierdza duże rozdrobnienie agrarne w Albanii. Jest to jednak następstwo opisanych już procesów prywatyzacji lat 90. a zatem wynika z przyczyn cywilizacyjno-kulturowych. Z jednej strony traktuje się to, jako słabość rolnictwa albańskiego, z drugiej zaś uważa się to za pozytywny czynnik wpływający na jakość produktów.

¹² S. Kodderitzsch, „Reforms In Albanian Agriculture. Assessing a sector In Transition”, World Bank Technical Paper no. 431, „Europe and Central Asia Environmentally and Socially Sustainable Rural Development Series”, The World Bank, Washington D.C., 1999, s. ix (executive summary).

Wyniki badań wskazują, iż rolnicy albańscy dzięki dostępowi do publicznych mediów wiedzą, iż w Europie od lat zachodzi proces głębokiej integracji gospodarek. Aż 73% badanych słyszało o Unii Europejskiej (UE) i wie, że to ugrupowanie państw europejskich, ale jednocześnie żaden z nich nie znał jakichkolwiek szczegółów dotyczących funkcjonowania UE. W odniesieniu do realizacji Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) jedynie 3% badanych deklorowało, że słyszało o takiej polityce, ale jednocześnie nie umieli odpowiedzieć na pytanie jak ona funkcjonuje.

Warto podkreślić, iż rolnicy deklarujący świadomość istnienia WPR, twierdzili, iż wiedzę tę pozyskali przede wszystkim od członków rodziny studiujących lub pracujących na uniwersytecie rolniczym w Tiranie. W wyniku przeprowadzonych wywiadów wyciągnięto wniosek, iż jest to najprawdopodobniej najlepsze i najbardziej wiarygodne źródło informacji dla rolników (świat nauki postrzegany jest, jako stosunkowo najmniej „skażony” korupcją). Autorzy uważają, że stanowi to wyzwanie i pole do zagospodarowania działaniami struktur naukowych UE, w wyniku czego stworzą się nowe możliwości kooperacji i wymiany doświadczeń, co w efekcie przynieść może nawet nowe wyzwania integracyjne.

Respondenci zapytani zostali również o wskazanie najważniejszych ich zdaniem przewag konkurencyjnych albańskiego rolnictwa. Z badań wynika, iż rolnicy są świadomi naturalności swoich produktów (95% wskazań) i wiedzą, iż na tej podstawie należy budować przewagę konkurencyjną albańskiego sektora rolnego. Zdecydowana większość z nich (63% wskazań) jest również świadoma wyjątkowości poszczególnych produktów, o czym świadczy wymienianie organicznej oliwy, miodów i ziół wśród specyficznych produktów albańskich.

Obiecującym jest również fakt, wyjątkowo wysokiej świadomości respondentów co do walorów kulturowo-cywilizacyjnych ich państwa (78% wskazań). Stanowi to punkt zaczepienia dla kampanii promocyjnej turystyki i agroturystyki na terenach wiejskich w głębi kraju. Aby jednak można było taką kampanię rozpocząć musi powstać odpowiednia baza noclegowa. Problem w tym, że rolnicy albańscy w większości nie znają takiej gałęzi działalności (tylko 5% wskazań), łączenie działalności rolnej z usługową (turystyka) w tym kraju nie jest bowiem praktykowane. W kontekście europejskich trendów turystycznych i rosnącego zapotrzebowania na tego typu usługi w UE, warto byłoby zdywersyfikować działalność części gospodarstw albańskich właśnie w tym kierunku. Walorami takiej oferty nieodzownie byłyby wysoce ekologiczne produkty, niespotykane widoki, rodzinna atmosfera i wyjątkowa gościnność narodu albańskiego.

Ostatnią kwestią poruszaną w badaniu była identyfikacja potencjalnych zagrożeń dla rolnictwa w Albanii w kontekście przyszłego członkostwa w UE z punktu widzenia samego rolnika. Aż 98% badanych uznało UE za wielkie zagrożenie, deklarując jednocześnie brak wiedzy na jej temat. Powtarza się zatem polski paradoks. Słabo wyedukowani i nie mający dostępu do rzetelnych informacji rolnicy, gospodarujący na nie więcej niż 2 hektarach boją się potęgi rolnej, z jaką utożsamiają UE. W ich oczach rozdrobnione i prymitywne rolnictwo niechybnie zostałoby zniszczone przez europejski, zmechanizowany i zaawansowany technologicznie sektor rolny. Nie są świadomi, iż prymitywizm ich sektora odpowiednio ukierunkowany i wykorzystany, niechybnie stanie się niespotykaną w UE przewagą konkurencyjną, a coraz bardziej popularny światowy trend i moda na żywność organiczną, zadziała niczym koło zamachowe rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Albanii.

Elementem podsumowującym analizę sytuacji i potencjału albańskiego rolnictwa w odniesieniu do problematyki wzrostu zrównoważonego, jest dokonanie w tym kontekście analizy SWOT (ze szczególnym uwzględnieniem produkcji organicznej). Do jej sporządzenia posłużyła analiza materiałów źródłowych, a także wnioski płynące z obserwacji i badań przeprowadzonych podczas wyjazdu studyjnego do Albanii we wrześniu 2013 roku.

Do **silnych** stron rolnictwa w Albanii zaliczyć można:

- silną wolę władz państwa w kwestii wsparcia rozwoju sektora rolnego,
- fakt, iż większość albańskiej produkcji rolnej jest de facto organiczna,
- różnorodność projektów pobudzających sektor rolny (ustanowionych przez zagraniczne podmioty),
- zdywersyfikowanie produkcji organicznej (z racji braku jakiegokolwiek specjalizacji w albańskim rolnictwie),
- istnienie naturalnych powiązań między organiczną i naturalną produkcją rolną,
- posiadanie cennych pionierskich doświadczeń i zasobów ludzkich w ekologicznej produkcji rolnej.

Wśród **słabych** stron wyróżnić można:

- niechęć do współpracy między farmerami (zjawisko nasilające się od upadku komunizmu),
- słaby poziom współpracy między podmiotami rynkowymi,
- uzależnienie projektów i inicjatyw rozwojowych od zagranicznych środków finansowych,
- strukturalne niedostatki sektora rolnego (m.in. rozdrobnienie agrarne, mała skala produkcji, niedorozwój infrastruktury, spory dotyczące podziału ziem),
- bardzo niski poziom zaawansowania parku maszynowego (gospodarstwa w zdecydowanej większości w ogóle nie posiadają maszyn bazując na sile mięśni, prostych narzędziach i zwierzętach),
- różnice opinii, co do roli struktur administracyjnych i kontrolujących w rozwoju,
- niski poziom edukacji ekologicznej generujący brak świadomości szans i profitów płynących z ochrony ekologicznego rolnictwa,
- brak uregulowań umożliwiających wprowadzenie ulg cenowych na produkty ekologiczne,
- niski poziom rozwoju rynku wewnętrznego.

Szans rozwojowych dla rolnictwa albańskiego natomiast upatruje się w:

- obfitości zasobów naturalnych dostępnych na obszarach wiejskich w szczególności w górach,
- stosunkowo małej odległości od rynku UE (szczególnie rynek włoski poprzez dobrze funkcjonujące porty morskie),
- wzroście możliwości przerobowych albańskich przedsiębiorstw rolno-spożywczych funkcjonujących zgodnie z wymogami standardów międzynarodowych,
- wzroście zainteresowania albańskich producentów organicznych doświadczeniami państw sąsiednich,
- możliwej synergii polityk i programów na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, szczególnie wiejskich terenów zacofanych,
- obniżeniu kosztów transportu poprzez rozwinięcie i udoskonalenie sieci drogowych,
- dotychczasowej dobrej opinii i wyjątkowej lokalizacji produkcji wysoko jakościowych towarów,
- spadku wskaźników zaniedbania i zanieczyszczenia kraju dzięki realizacji polityki wzrostu zrównoważonego,

- wzroście poziomu zagranicznych inwestycji bezpośrednich w inicjatywy zrównoważonego rolnictwa,
- zmianie upodobań i zachowań konsumenckich w kierunku wzrostu zainteresowania tradycyjnymi i ekologicznymi produktami,
- potencjale rozwoju rynku wewnętrznego powiązanych z rozwojem turystyki i ekspansją albańskich sieci supermarketów.

Do **zagrożeń** dla albańskiego rynku rolnego zaliczyć należy:

- generalnie brak zrozumienia jak wolny rynek powinien funkcjonować w odniesieniu do sektora rolnego i jak powinien być rozwijany,
- spadek poziomu samowystarczalności w produkcji rolnej i związany z tym rosnący deficyt w bilansie handlowym produktów rolnych,
- administracyjne tendencje do tłumienia drobnej przedsiębiorczości wbrew przyjętym regulacjom i strategiom,
- niski poziom wyedukowania konsumentów w kwestii jakości spożywanych produktów i zdrowej żywności,
- konflikt z importerami produktów GMO,
- brak wystarczających źródeł finansowego wsparcia wewnętrznego możliwych do zainwestowania w sektor rolny,
- brak porozumienia na szczeblu ministerialnym w kwestii konwergencji celów poszczególnych polityk w odniesieniu do rozszerzenia produkcji towarów organicznych.¹³

Zakończenie

Albańskie rolnictwo i obszary wiejskie wsparte z jednej strony stabilnym prawem i zasadami funkcjonowania zgodnymi z wymogami otwartego rynku, a z drugiej niewielką pomocą publiczną, mogłyby osiągnąć konkurencyjnie wysoki poziom rozwoju opartego na jakościowych towarach (wybrane owoce, warzywa, niszowe produkty inwentarza żywego). Zwarzywszy na niezwykle przyjazny rolnictwu klimat, wysokiej klasy ziemię i tanią siłę roboczą uważa się, iż ekologiczne rolnictwo albańskie mogłoby stać się najbardziej dochodowym rolnictwem tego typu w UE, dzięki czemu kraj szybko mógłby stać się czołowym eksporterem organicznych produktów zarówno do państw UE, jak i do Europy wschodniej.

Niezwykle trudno byłoby w tym momencie przewidzieć możliwy bilans korzyści i kosztów potencjalnego członkostwa Albanii w UE. Konieczność gruntownych reform i procesów dostosowawczych zarówno ustawodawstwa, jak i organizacji rynków czy administracji państwowej, implikuje bardzo wysokie koszty, jakie musiałoby ponieść to małe i stosunkowo ubogie państwo. Z drugiej jednak strony specyficzna słabość podstawowego sektora gospodarki Albanii, odpowiednio asekurowanego okresami przejściowymi, może przyczynić się do jej spektakularnego sukcesu, konkurując wysokiej jakości produktami ekologicznymi, wzrost zrównoważony jest bowiem niejako wrodzony w albański sektor rolny. Rolnicy nie muszą tu „naprawiać” błędów przeszłości powracając do naturalnych upraw na ziemiach przez dziesięciolecia sztucznie „odżywianych”. Jest to atut i przewaga niespotykana w skali UE.

¹³ Por. z „Towards an Action Plan to Develop Organic Agriculture in Albania”, Ministry of Agriculture, Food and Consumer Protection MoAFCP, 2006, Annex 1.

Procesy transformacji gospodarki wyłoniły też inny sektor, który systematycznie dogania wiodącą pozycję rolnictwa w gospodarce albańskiej, a mianowicie turystykę. Tradycyjne, luksusowe oferty turystyczne mogą jednak funkcjonować głównie na wybrzeżu kraju (dobra infrastruktura, bliskość międzynarodowego lotniska na Korfu i Zabytków). Pozostałe regiony z racji trudnego dostępu i uciążliwości podróżowania, są dostępne jedynie dla najbardziej wytrwałych turystów. Tam też nadal podstawowym źródłem utrzymania jest rolnictwo. Warto byłoby zatem zastanowić się nad odpowiednim ukierunkowaniem działalności tych gospodarstw tak, by nie rezygnując z dotychczasowego kierunku produkcji mogły zdywersyfikować swą działalność w kierunku agroturystyki. W ten sposób również tereny oddalone od wybrzeży, ale równie atrakcyjne i niepowtarzalne, mogłyby czerpać korzyści i rozwijać się zapobiegając tym samym pogłębianiu się dysproporcji między regionami zurbanizowanymi a wiejskimi. A zatem rozwijające się obszary wiejskie (infrastruktura drogowa i media) mogłyby jednocześnie stać się fundamentem dla rozwoju niezwykle atrakcyjnej agroturystyki bałkańskiej, stanowiącej niszową odpowiedź na europejskie zapotrzebowanie na turystykę bliską naturze i ekologiczną.

Literatura

- Balcer A. [2008]: Bałkany Zachodnie, a integracja europejska. Perspektywy i implikacje, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Bernet T., Kazazi I. S. [2012]: Organic Agriculture in Albania. Sector Study 2011, Swiss Coordination Office in Albania (SCO-A), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) & Ministry of Agriculture, Food and Consumer Protection of Albania (MoAFCP), Tirana, Albania.
- Czekalski T. [2003]: Albania. Historia państw świata, Seria: Historia państw świata w XX wieku, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Czekalski T., Hauziński J., Leśny J. [2009]: Historia Albanii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław.
- Dziak W. [1991]: Albania między Belgradem, Moskwą i Pekinem, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Kodderitzsch S. [1999]: Reforms In Albanian Agriculture. Assessing a sector In Transition, World Bank Technical Paper no. 431, *Europe and Central Asia Environmentally and Socially Sustainable Rural Development Series*, The World Bank, Washington D.C.
- Kola P. [2003]: The Search for Greater Albania, C. Hurst & Co. Publishers, London.
- Sutton W. R., Srivastava J. P., Neumann J. E., Strzpek K. M., Droogers P. [2013]: Reducing the Vulnerability of Albanian's Agricultural Systems of Climate Change. Impact Assessment and Adaptation Options, The World Bank Study, Washington D.C.
- Towards an Action Plan to Develop Organic Agriculture in Albania [2006], Ministry of Agriculture, Food and Consumer Protection MoAFCP.